

TÜRKİYE’DE İSLAMOFOBİ ÇALIşMALARI: KİTAPLAR VE LİSANSÜSTÜ TEZLER ÖZELİNDE BİR LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

Hacı Mehmet BOYRAZ¹

ÖZET

Bu makale, İslamofobi ile ilgili Türkiye’deki mevcut literatürü değerlendirmektedir. Araştırmayı sınırlandırabilmek için makalede İslamofobi ile ilgili kitaplara ve lisansüstü tezlere odaklanılmış, makaleler hariç tutulmuştur. Bunun neticesinde İslamofobi ile ilgili Türkiye’de 26 kitabın ve 62 lisansüstü tezin bulunduğu tespit edilmiştir. Türkiye gibi İslamofobiyi farklı yönlerden çalışabilecek güçlü entelektüel birikime sahip bir ülkede, İslamofobi ile ilgili hazırlanan kitapların ve tezlerin toplamda 100’ün altında kalması, konuya gereken bilimsel önemin verilmediğini göstermektedir. Daha da önemlisi konuyla ilgili kitaplar ve tezler, içerik açısından incelendiğinde bunların birçok noktada benzeştikleri ve konuya dair orijinal bakış açısı sunmakta zorlandıkları görülmüştür. Dolayısıyla kitaplar ve tezler özelinde İslamofobi ile ilgili Türkiye’deki çalışmaların, nicel olarak az, nitel olarak zayıf olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kitaplar, İslamofobi, Tezler, Türkiye, 11 Eylül.

ISLAMOPHOBIA STUDIES IN TURKEY: A LITERATURE REVIEW SPECIAL OF BOOKS AND GRADUATE THESIS

ABSTRACT

This article reviews the existing literature on Islamophobia in Turkey. In order to limit the research, the article focused on the books and post-graduate theses on Islamophobia, but excluded the articles. As a result, it was identified that there are 26 books and 62 postgraduate theses on Islamophobia in Turkey. In a country like Turkey, which has a strong intellectual background that can work on Islamophobia from different aspects, the fact that the books and theses prepared on Islamophobia are below 100 in total shows that the necessary scientific importance has not been given to the subject. More importantly, when the books and theses were examined in terms of content, it was seen that they were similar in many points and had difficulty in presenting an original perspective on the subject. Therefore, it can be said that the studies on Islamophobia in Turkey, books and theses in particular, are few in terms of quantity and weak in terms of quality.

Keywords: Books, Islamophobia, Theses, Turkey, September 11.

¹ Sakarya Ün., Uluslararası İlişkiler Böl., ORCID: 0000-0001-9548-712X, boyrazhacimehmet@gmail.com
Araştırma Makalesi/Research Article, Geliř Tarihi/Received:10/08/2021–Kabul Tarihi/Accepted: 03/10/2021

GİRİŞ

“İslamofobi” (İngilizce Islamophobia), sosyo-politik bir kavram olarak 1990’ların ikinci yarısında daha çok “İslam’dan ve müntesipleri olan Müslümanlardan duyulan uydurma korkuyu ve hatta mesnetsiz düşmanlığı” tarif etmek için kullanılmıştır (Alıcı, 2019). Siyasi literatüre girdiği ilk dönemlerden başlamak üzere kısa süre içerisinde sadece Avrupa’da değil, Batı olarak adlandırılan geniş siyasi coğrafyada adeta “zamanın ruhu” haline gelen İslamofobi, tarihi süreci içerisinde anlam değişikliklerine uğramıştır. Buna göre kavram, İslam’dan ve Müslümanlardan duyulan inşa/icat edilmiş bir korkudan öteye geçerek, günümüzde açıkça düşmanlığa varır derecede İslam ve Müslüman karşıtlığını ifade etmek için kullanılmaktadır (Aktaş, 2014).

İslamofobi kavramının bugün ihtiva ettiği manaların arka planında, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’ye düzenlenen terör saldırıları ile bu saldırıların 2004’te İspanya’da ve 2005’te İngiltere’de tekrar etmesi önemli bir yer tutmaktadır. Zira Soğuk Savaş sonrası dönemde Batı’nın “yeni düşmanı”, İslam ve bu dinin müntesipleri olan Müslümanlar olmuştur. Yakın tarihe gelindiğinde, 2010’lu yıllarla birlikte Almanya, Fransa ve İtalya başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde aşırı sağ partilerin kendilerine toplumsal zemin bulmaları ve girdikleri birçok seçimden güçlenerek çıkmaları, kavramın içeriğinin dönüşüm sürecinde çok daha önemli bir rol oynamıştır. Zira bu partilerin popülizme dayalı İslamofobik bir tutum sergilemelerinden ötürü İslamofobi, özellikle Avrupa ülkelerinde kamusal ve özel hayatı her geçen gün daha fazla meşgul eden mesele haline dönüşmüştür (Sağır, 2015).

Diğer yandan İslamofobi günlük siyasetin ayrılmaz bir parçası haline geldikçe, Batılı ülkelerde bu konuya dair akademik çalışmalarda artış gözlemlenmiştir (örnekler için bkz. Itaoui ve Elsheikh, 2018). Bu minvalde toplumunun çoğunluğu Müslüman olan Türkiye’de de özellikle 2015 ve sonrasında İslamofobiye dair hazırlanan yazılı çalışmaların her geçen gün arttığına şahit olunmuştur. Ancak Türkiye gibi İslamofobinin kökenlerini ve farklı yönlerini bilimsel açıdan çalışabilecek entelektüel sermayeye sahip bir ülkede, konuya yeteri kadar ilgi gösterildiğini söylemek mümkün değildir. Zira çalışmanın ilerleyen safhalarında görüleceği üzere İslamofobi ile ilgili Türkçe yazılmış/derlenmiş kitapların ve Türkiye’de yazılmış tezlerin tümü birlikte değerlendirildiğinde, toplam sayının 100’ün altında kaldığı görülmektedir. Yani Avrupa ve ABD özelinde Batılı ülkelerde kamusal ve özel alanı her geçen gün daha fazla işgal eden İslamofobiye dair Türkiye’de, henüz ciddi bir külliyatın oluştuğunu söylemek en azından şu an için mümkün değildir. Ayrıca İslamofobiye dair özellikle Avrupa kıtasındaki ülkelerde uzun yıllardan beri akademik çalışmalar yapılmasına rağmen, Türkiye’de bu konuya yönelik ilginin nispeten daha geç bir tarihte başladığı dikkat çekmektedir.

Bu makale İslamofobiye dair Türkiye’de 2021 Haziran ayına kadar yapılan çalışmaları, kitaplar ve lisansüstü tezler özelinde değerlendirmektedir. Betimleyici bir çalışma hüviyetinde olan araştırmanın ilk bölümünde, İslamofobi çalışmalarının Türkiye’deki geçmişi ve bir kavram olarak İslamofobinin Türkiye’de nasıl tanımlandığı tartışılmaktadır.

Bunun ardından sırasıyla ikinci ve üçüncü bölümlerde İslamofobi ile ilgili Türkçe hazırlanan kitaplar ile Türkiye’deki üniversitelerde konuya dair hazırlanan lisansüstü (yüksek lisans ve doktora) tezler genel hatlarıyla analiz edilmektedir. Üçüncü bölümde “Ulusal Tez Merkezi” isimli portalda 7 Haziran 2021 tarihinde Türkçe “İslamofobi” ve uzantılı anahtar kelimelerle yapılan tarama neticesinde konuyla ilgili ulaşılan nicel veriler tartışılmaktadır. Nihayetinde çalışma boyunca elde edilen bulgular sonuç bölümünde bir araya getirilerek sentezlenmektedir. Bu bölümde ayrıca konuyla ilgili uzun vadede neler yapılabileceğine dair bir tartışma yürütülmektedir.

Bir başka önemli husus olarak İslamofobiye dair literatürde bulunan bütün yazılı eserleri sınıflandırıp, teker teker analize tabi tutmak bu çalışmanın sınırlarının çok ötesindedir. Bu yüzden çalışmada araştırma evrenini daraltabilmek için bazı sınırlamalara gidilmiştir. Bu bağlamda öncelikle çalışma boyunca sadece İslamofobiye dair Türkiye’de hazırlanan eserlere odaklanılmıştır. Bunun için ikinci bölümde Türk uzmanlarca yazılan/derlenen kitaplar ile Türkçeye tercüme edilen kitap çalışmaları incelenmiştir. Burada önemli olan husus, hazırlanan kitabın Türkçe olup olmamasıyla ilgilidir. Daha sonra üçüncü bölümde Türkiye’de mukim üniversiteler bünyesinde konuya dair hazırlanan bütün lisansüstü tezler, yazarı yerli veyahut yabancı olması dikkate alınmadan analiz edilmiştir.

Çalışmada araştırma evrenini daraltabilmek için ayrıca İslamofobiye dair hazırlanan dergiler, dergi özel sayıları, raporlar, analizler, makaleler, köşe yazıları ve tebliğler/ bildiriler gibi yazılı çalışmalar ile video, film ve belgesel gibi görsel ve işitsel çalışmalar da nicelik olarak daha fazla oldukları için incelemeye dâhil edilmemiştir. Burada önemli bir husus olarak vurgulanmalıdır ki Türk araştırmacılar tarafından konuya dair hazırlanan özgün makalelerin sayısı bir hayli fazladır ve geçmişi 2002 gibi oldukça erken bir tarihe dayanmaktadır. Ancak bu makalelerin sayısı o kadar fazladır ki bunları içerik analizine tabi tutmak için ayrı bir çalışma yapmak gereklidir. Dolayısıyla bu çalışmanın araştırma evrenini daraltabilmek adına nicelik bol olan makaleler analiz dışında bırakılmıştır. Buna karşın çalışmanın birinci bölümde, İslamofobinin Türkiye’de nasıl tanımlandığı meselesiyle ilgili olarak konuyla ilgili makalelere başvurulmuştur.

Son olarak makalenin konusuna dair mevcut literatüre bakıldığında, İslamofobiye dair Türkiye’deki çalışmaları değerlendiren sadece iki çalışmanın bulunduğu tespit edilmiştir. Bunlardan ilki 2016’da kaleme alınan “Türkiye’de İslamofobi Konulu Lisansüstü Çalışmalara Bakış” isimli değerlendirme yazısıdır. Niyazi Kaya tarafından kaleme alınan bu kısa değerlendirme yazısında, İslamofobi ile ilgili o zamana kadar sadece Türkiye’deki üniversitelerde yazılan lisansüstü tezler incelenmiştir (Kaya, 2016). Detaylı bir çalışma olmasa da yazarın ele aldığı konu, bu makalenin alt kısımlarından birini oluşturduğu için dikkate değerdir. İkinci çalışma ise Mustafa Temel tarafından 2019’da yazılan “Türkiye’de Medya ve İslamofobi Araştırmaları” isimli makaledir (Temel, 2019). Betimleyici araştırma yönteminden hareket eden yazar, makalesinde hususi olarak Türkiye’de İslamofobinin medya boyutuna odaklanan çalışmaları değerlendirmiştir.

Konuya dair oldukça aydınlatıcı bir perspektif sunan yazarın, İslamofobi ve medya çalışmalarına dair mikro düzeydeki tespitleri diğer alanlardaki çalışmalar için de hemen hemen aynı olduğu için bunların bir kısmına ilerleyen sayfalarda başvurulmuştur. Bunların dışında İslamofobiye dair Türkiye’deki çalışmaları daha geniş bakış açısıyla değerlendiren kapsamlı bir çalışma bulunmadığı için, bu makale literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.

1. TÜRKİYE’DE İSLAMOFOBİ ÇALIŞMALARININ GEÇMİŞİ VE İSLAMOFOBİNİN TANIMLANMASI MESELESİ

İslamofobiye dair öncü araştırmaların, ilginç şekilde bu olgunun biçimlendiği Batı ülkelerde başlatıldığı tespit edilmiştir. Nitekim kayıtların gösterdiği kadarıyla kavramı ilk kez Alain Quellien, 1910 gibi çok eski bir tarihte Paris’te yayınlanan “La politique musulmane dans l’Afrique Occidentale Française” adlı eserde “islamophobie” şeklinde kullanmıştır (Kırtepe ve Öztunç, 2020). Quellien (1910) bahsi geçen eserinde İslamofobiyi, “Batı toplumları ve Hıristiyan medeniyeti nezdinde yaygın olan İslam’a karşı bir önyargı” olarak tanımlamıştır. Ancak kavramın uluslararası kamuoyunda şöhret kazanması, İngiltere merkezli Runnymede Trust isimli düşünce kuruluşu tarafından 1997’de yayınlanan “Islamophobia: A Challenge for Us All” isimli raporla olmuştur. İslamofobiyi “Müslümanlara karşı duyulan temelsiz korku ve hoşnutsuzluğu ihtiva eden bir bakış açısı veya dünya görüşü” şeklinde tanımlayan bu çalışma, kavramı bilimsel anlamda detaylı şekilde inceleyen öncü çalışma olarak kabul edilmektedir.

Türkiye’deki İslamofobi çalışmalarının ise yaklaşık yirmi yıllık geçmişi bulunmaktadır. 7 Haziran 2021 tarihinde bu makalenin yazarı tarafından “Google Akademik” isimli veri tabanında yapılan tarama neticesinde, İslamofobi kavramının Türkiye’de ilk kez ilahiyatçı akademisyen Bülent Şenay tarafından 2002’de kullanıldığı tespit edilmiştir. 11 Eylül terör olaylarından sadece bir yıl sonra yayınladığı “Avrupa Birliği’nin Dini Kimliği ve Avrupa’da Dinler: Hıristiyanlık, Yahudilik, Hinduizm, Budizm ve İslam” isimli makalesinde Şenay, “AB’de İslam’ın yeri nedir ve bir İslamofobiden (eğitimde, politikada, medyada, vs.) bahsedilebilir mi?” sorusunu sormuş ve Runnymede Trust’ın tanımlamasından öteye geçerek, İslamofobiyi “Müslüman antipatisi” şeklinde tanımlamıştır.

Türkiye’de İslamofobi çalışmaları için Şenay’ın ufuk açıcı makalesinden sonra, Hüsnü Ezber Bodur tarafından 2005’de “Dini Motifli Terör Fenomeni ve İslam’ın Siyasal İstismarı” isimli bir makale yazılmıştır. Şenay gibi ilahiyat kökenli olan Bodur, çalışmasında dini motifli terör ile İslam’ın siyasal açıdan istismarı meselelerini konu edinmiştir. Bunun yanında yazar, makalesinde sadece bir yerde İslamofobi kavramına değinmiş ve kavramı şu şekilde kullanmıştır: “Batılı İslamofobi bağlamının yanı sıra bilhassa 11 Eylül travması ve dünyanın her yerinde bununla ilişkili terörist faaliyetler, İslam’ı radikal, şiddet yanlısı ve dışlayıcı konuma indirgemıştır.” (Bodur, 2005). Ancak Bodur makalesinde kavrama dair somut bir tanım yapmamıştır.

Bu çalışmanın ardından, yine 7 Haziran 2021 tarihli taramaya göre, 2006'da yine ilahiyat kökenli bir başka akademisyen Talip Küçükcan'ın, 26 Mart'ta kaleme aldığı "AB'de Müslümanlar ve İslamofobi" isimli köşe yazısında İslamofobi kavramını kullandığı tespit edilmiştir (Küçükcan, 2006). Bunlara dayanarak Türkiye'de İslamofobi çalışmalarının geçmişinin çok da yeni olmadığı ve ilahiyatçı akademisyenlerin önderliğinde akademik gündeme sokulduğu ifade edilebilir.

Bir başka önemli husus olarak Türkiye'deki İslamofobi çalışmalarında hâkim kullanım, kavramın İngilizcedeki "Islamophobia" kelimesinin telaffuzu üzerine bina edilmiştir. Bu bağlamda 2000'li yıllardan başlamak üzere 2010'lu yılların ikinci yarısına kadar konuya dair yazılan ve derlenen kitapların çoğunda, İslamofobinin daha ziyade İslam'dan ve Müslümanlardan duyulan sanal korku ifadesi için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Buna karşın 2010'lu yılların ikinci yarısı itibariyle bir yandan terör örgütü DAESH'in ve sözde "İslami terör" iftiralarının uluslararası kamuoyunda kendisinden sıklıkla bahsedilir hale gelmesi, diğer yandan Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden Avrupa ülkelerine yaşanan mülteci akınının siyasi ve toplumsal bölünmelere yol açması; İslamofobinin muhteva ettiği anlamın hızla dönüşmesine yol açmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de 2015 ve sonrasında konuya dair hazırlanan kitaplarda ve lisansüstü tezlerde, İslamofobinin daha ziyade İslam'a ve Müslümanlara yönelik bir nefret halinin ve karşıtlığın tarifi için kullanılır hale gelmiştir.

Öte yandan İslamofobi kullanımı, İslam'a ve Müslümanlara karşı olumsuz duygu ve düşünceler çağrıştırdığı için sorunlu bir kullanım olarak görülmektedir. Bundan ötürü bazı yazarlar, İslamofobinin bugün ihtiva ettiği mana itibariyle yanlış bir terim olduğunu savunmaktadır. Zira Batı'nın kendi penceresinden İslam'ı ve Müslümanları okuma biçiminde önemli bir yere sahip oryantalist bakış açısına dayanan İslamofobi kullanımıyla, İslam'ın ve müntesiplerinin kasıtlı şekilde korku unsurları şeklinde gösterilmeye çalışıldığı düşünülmektedir. Hâlbuki ontolojik açıdan kaygı verici olan İslam ve Müslümanlar değil; İslam'a ve Müslümanlara karşı önyargı, korku, nefret ve düşmanlık besleyen kişi ve gruplarla ilgilidir. Dolayısıyla alandaki hâkim kullanım şekli İslamofobi olsa da bazı alternatif kullanımlar da bulunmaktadır. Bunlar arasında Müslüman karşıtı önyargı (Kaya ve Kayaoğlu, 2017), İslam/Müslüman karşıtlığı (Yıldız vd., 2019; Kılıcı vd., 2017) ile İslam ve Müslüman düşmanlığı (Kepenek, 2016) yer almaktadır. Bunun dışında "İslamodium" gibi kamuoyunun çok da aşına olmadığı alternatif bir kullanım şekli de bulunmaktadır (Kırtepe ve Öztunç, 2020). Ayrıca bazı yazarlar İslamofobi ile İslam/Müslüman karşıtlığının iki farklı olgu olduğunu düşünmekte ve açıkça ayrıştırılmaları gerektiğini savunmaktadır (Önal, 2018). Ayrıştırma yöntemine gidenlerden bazıları siyasi ve toplumsal açıdan önce İslamofobinin, daha sonra İslam ve Müslüman karşıtlığının ortaya çıktığını düşünmektedir (Okumuş, 2016; Hıdır, 2017). Bunun tersine ayrıma giden diğer bazı yazarlar ise tarihi gerçeklerden ötürü İslam ve Müslüman karşıtlığının önce çıktığını, daha sonra bu karşıtlığın söyleminin yumuşatılarak, 2000'li yıllarla birlikte Batı'da "İslamofobi maskesi" altında yeniden "icat edildiğini" düşünmektedir (Bodur, 2017; Safi, 2019).

Netice itibariyle bilimsel çoğulculuk çerçevesinde kavramsal tartışmalara son vermek mümkün olmasa da Türkiye’deki çalışmalarda İslamofobi olgusunun isimlendirilmesinde hemen hemen bir uzlaşının olduğu sonucu çıkmaktadır. Bununla ilintili olarak İslamofobi gibi kritik bir konuyu salt kavramsal tartışmalara hapsetmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bundan ötürü burada önemli olan husus, adı her ne olursa olsun meselenin özünde kastedilen İslam’a ve Müslümanlara yönelik uzun zamandan beri inşa edilen olumsuz algıların; bugün siyasi ve toplumsal ayrımcılığa, ırkçılığa, sözlü ve fiziksel şiddete varır derecede yeni bir forma büründüğüdür.

2. KİTAPLAR

İslamofobi meselesinin Türkiye’de kitap çalışması olarak mercek altına alınması oldukça geç bir tarihte başlamıştır. Zira yapılan literatür taraması sonucunda İslamofobiye, münhasır bir kavram olarak Türkiye’de ilk kez 2007’de derlenen bir kitap çalışmasında temas edildiği tespit edilmiştir.² İslamofobi konusunda değerli araştırmaları bulunan ve alanda ön plana çıkan isimlerden olan Kadir Canatan ile Özcan Hıdır’ın 2007 yılında birlikte derledikleri “Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm” başlıklı çalışma bu bağlamda İslamofobiye dair Türkiye’deki öncü çalışmadır.³ Nitekim 16 bölümden oluşan bu derleme kitap çalışmasından önce ilgili konuda bir kitap yayınlanmadığı gibi, sonraki üç yıl boyunca da bir kitap yayınlanmamıştır. Bu öncü eserden sonra 2010’da Fransız araştırmacı Vincent Geisser’e ait “İslamo Fobi” isimli kitap Türkçeye tercüme edilmiştir. Ancak kitabın tercüme olmasından ötürü bu eseri özgün bir çalışma olarak nitelendirmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bunun yerine Canatan’ın 2007 yılında derlediği kitap çalışmasından sonraki ilk Türkçe özgün çalışma, 2012’de ilahiyatçı Nihat Uzun tarafından kaleme alınmıştır. İslamofobi konusunu İngiltere özelinde inceleyen Uzun’un “Avrupa’da İslamofobi: İngiltere Örneği” başlıklı kitabı, ülke bazlı İslamofobi çalışmaları için de ufuk açıcı bir eser olmuştur.

Bunların yanı sıra İslamofobi gibi aktüel ve çok boyutlu bir olgu üzerine Türkçe yazılan/derlenen veyahut Türkçeye tercüme edilen kitapların, sayısal olarak gayet az olduğu açıkça göze çarpmaktadır. Öyle ki Tablo 1’de görüldüğü üzere İslamofobiye dair Türkçe literatürde toplam 26 kitabın bulunması, konuya dair entelektüel ilginin ne denli düşük olduğuna işaret etmektedir.

² Hüseyin Küçükkalat tarafından yazılan ve 1995’te basılan “Batı’nın İslam Korkusu” ile Özlem Kumrular tarafından yazılan ve 2012’de basılan “İslam Korkusu: Kökenleri ve Türklerin Rolü” isimli kitaplar bu makalede değerlendirilmemiştir. Kitaplar İslamofobi kavramına paralel olarak “İslam korkusu” kavramını kullanmış olsalar da içerikleri itibariyle, Batı’nın İslam dünyasıyla geçmişte kurduğu ilişkilere odaklanmışlar ve daha ziyade Haçlı Seferleri özelinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Yani İslamofobinin günümüzde sahip olduğu anlam derinliğine dair herhangi bir analizde bulunmamışlardır.

³ Bölüm yazarı tarafından 7 Haziran 2021 tarihinde “Google Akademik” ve “Publish or Perish” veri tabanlarında “İslamofobi” anahtar kelimesiyle yapılan çapraz arama neticesinde, Türkçe literatürde İslamofobi üzerine yazılan eserler içerisinde en çok atıf alan çalışmanın da 65 atıfla Kadir Canatan ve Özcan Hıdır tarafından bu kitapta yazılan “İslamofobi ve Anti-İslamizm: Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım” başlıklı bölümün olduğu tespit edilmiştir.

Bunun yanı sıra İslamofobiye dair Türkçe literatürde en çok bilinen eserlerin başında İbrahim Kalın ile John Esposito tarafından 2011’de derlenen ve 2015’te Türkçeye tercüme edilen “İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu” (Islamophobia: The Challenge of Pluralism in the 21st Century) başlıklı kitap gelmektedir. Alanında uzman birçok yabancı araştırmacının konuya dair farklı bakış açılarını bir araya getiren kitap, İslamofobiye yönelik tam manasıyla disiplinler arası bir yaklaşım sunmaktadır.

Türkçe İslamofobi literatüründe ön plana çıkan bir diğer kitap çalışması, Nathan Lean’ın Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Türkçeye tercüme edilen “İslamofobi Endüstrisi” isimli kitabıdır. İslamofobi üzerine özgün bir bakış açısı sunan Lean, bu telif eserinde İslam ve Müslümanlar hakkında Batı özelinde kasıtlı şekilde yürütülen kara propagandanın siyaset, medya ve eğitim kurumları aracılığıyla, nasıl bir endüstri haline geldiğini örnekler üzerinden ortaya koymaktadır. Bunlardan hareketle İslamofobiye dair literatürde ön plana çıkan iki kitabın da İngilizceden tercüme edilen eserler olması, konuya dair Türkçe özelinde yapılan çalışmaların zayıf olduğunu göstermektedir.

Tablo 1: Literatürde İslamofobi Üzerine Türkçe Yazılan ve Türkçeye Tercüme Edilen Kitaplar⁴

Kitabın Adı	Yayınlandığı/ Tercüme Edildiği Yıl	Yazar/ Editör
Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm	2007	Kadir Canatan ve Özcan Hıdır (editörler)
İslamo Fobi (tercüme)	2010	Vincent Geisser
Fransa’da İslam Karşıtlığı ve Laisizm	2011	Ömer Çaha
Avrupa’da İslamofobi: İngiltere Örneği	2012	Nihat Uzun
Avusturya’da Din Devlet İlişkileri ve İslamofobia	2014	Sinan Ertuğrul (editör)
İslamofobi Endüstrisi (tercüme)	2015	Nathan Lean
İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu (tercüme)	2015	John Esposito ve İbrahim Kalın (editörler)
İslamofobiye Karşı Kırk Sıddık	2015	Kolektif
İslamofobi I: Öteki’den Düşman’a	2015	Ergun Göknel
İslamofobi II: Düşmandan Teröriste İslamofobi	2015	Ergun Göknel
İslamofobi ve DAES: Tedirgin Nefret	2016	Hilal Barın
İslamofobi İmparatorluğun Siyaseti (tercüme)	2016	Deepa Kumar
15 Temmuz Darbe Girişimi Batı Medyası Söylem Analizi Neo-Emperyalizm, İslamofobi ve Oryantalizm	2017	Filiz Barın Akman

⁴ Tablo 1’de 7 Haziran 2021 tarihinde popüler çevrim içi kitap satış sitelerinde (BKM Kitap, D&R, Hepsiburada, Idefix, Kitapyurdu ve Nadir Kitap) “İslamofobi” ve “İslam karşıtlığı” anahtar kelimeleriyle yapılan tarama sonucunda tespit edilen kitaplara yer verilmiştir. Çalışmanın ilerleyen sayfalarında değinilen “Avrupa İslamofobi Yılı” isimli çalışma 2016’dan beri düzenli olarak yayımlanan bir çalışma olduğu için tabloya dâhil edilmemiştir. Kitap haline getirilmiş konferans, kongre ve bilgi şöleni tebliğleri/ bildirimleri de bu listeye dâhil edilmemiştir. Ayrıca tablodaki kitapların genel künyelerine burada yer verildiği için eserler kaynakçaya eklenmemiştir.

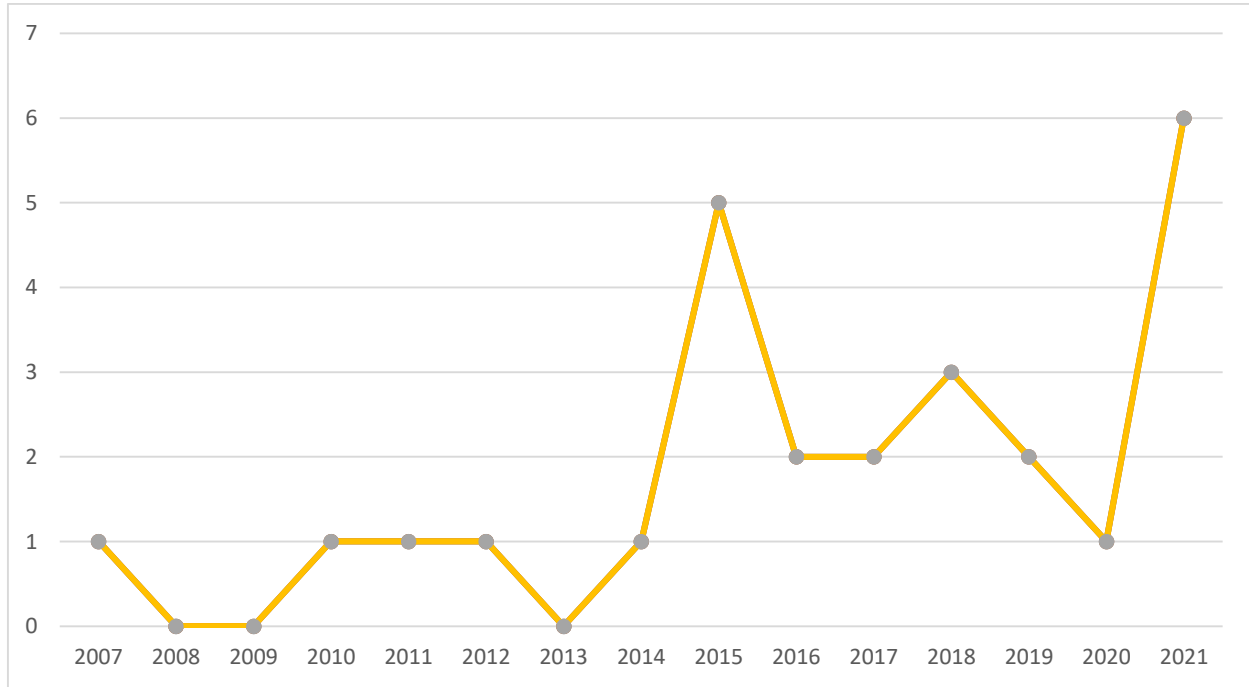
Batı'da Öteki'nin Kültürel ve İdeolojik Dönüşümü Türkofobi ve İslamofobi	2017	Serhat Ulağlı
Yanlış Sorulara Doğru Cevaplar Ayrımcılık, İslamofobi, Entegrasyon ve Ötesi	2018	Bekir Berat Özipek
İslamofobi: Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi	2018	Fatma Kurt Sarıaslan
İslamofobi	2018	Suphi Ertaş
Medya ve İslamofobi	2019	Hakan Aydın, Metin Eken ve Mustafa Derviş Dereli (editörler)
İnsanlığın İslamofobi ile İmtihani	2019	Ejder Okumuş (editör)
Batı'da İslamofobi ve Psikolojik Temelleri	2020	Kenan Sevinç
İslamofobi Söylemi: Avrupa Basımında Yükselen Bir Trend	2021	Betül Aydın Varol
İslamofobi ve Batı Edebiyatı	2021	Ahmet Kayıntu
İslamofobi ve Batı'da Yükselen Irkçılık	2021	Sema Yiğit
Diaspora Türkleri: Avrupa'da Türk İmajı ve İslamofobi	2021	Talip Küçükcan
Amsterdam Tartışmaları: Siyasi Katılım, Türkiye-AB İlişkileri, Göç, İslam, Irkçılık, İslamofobi	2021	Ahmet Suat Atı
Siyasallaşan İslamofobi Eleştirel Güvenlik Ekolü Perspektifinden Anti-İslamizm	2021	Cemile Bayraktar

Türkçe literatürde İslamofobi üzerine yazılan veyahut derlenen kitaplara dair genel bir değerlendirme yapıldığında, dört hususun ön plana çıktığı görülmektedir. Buna göre birinci olarak matbu kitaplarda, konuya dair kavramın kullanım şeklinde bir bütünlüğün olduğu açıkça görülmektedir. Zira konuya ilgi gösteren araştırmacıların neredeyse tamamı, yaygın kullanıma riayet ederek “İslamofobi” kavramını tercih etmişlerdir. Bunun tek istisnası ise 2014’te derlenen “Avusturya’da Din Devlet İlişkileri ve İslamofobia” isimli kitapta İslamofobinin İngilizce kullanımına yakın bir kullanım tercih edilerek “İslamofobia” kavramının kullanılmasıdır. Bunun yanında 2011’de yayımlanan “Fransa’da İslam Karşıtlığı ve Laisizm” başlıklı kitap çalışmasında, İslamofobi yerine “İslam karşıtlığı” kavramı kullanılmıştır. Yine de somut gerçeklikler üzerinden hareket edilirse, Türkçe literatürde İslamofobi kavramının kullanımına dair ciddi bir karmaşanın olmadığı söylenebilir.

İkinci olarak kitapların önemli bir kısmında, İslamofobiyi Batı olarak adlandırılan geniş siyasi coğrafya ile ilişkilendirme tutumunun mevcut olduğu dikkat çekmektedir. Nitekim sadece başlıklarına bakıldığında bile birçok kitabın Batı ve ilintili kavramlara yer verdiği görülebilir. Bunun yanı sıra İslamofobi üzerine yazılan kitaplarda örneklem olarak daha çok Avrupa ülkelerinin ve zaman zaman ABD’nin alınması, bu çalışmalarda Batı-merkezci yaklaşımın hakim olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak son yıllarda Çin gibi bazı Asya ülkelerinde ve Mısır gibi bazı Müslüman toplumlarda da Müslümanlara yönelik uygulanan İslamofobik uygulamaların gündemde daha fazla yer işgal etmesi dikkate alınır, Batı coğrafyası dışında kalan ülkelerdeki İslamofobinin göz ardı edildiği söylenebilir. Bu da İslamofobiyi salt Batı odaklı bir olgu şeklinde algılamının yanlışlığına işaret etmektedir.

Üçüncü olarak kitaplar özelinde Türkçe İslamofobi literatürü için dönüm noktasının 2015 yılı olduğu göze çarpmaktadır. Zira Grafik 1’den görüldüğü üzere İslamofobiye dair Türkçe literatürde bulunan toplam 26 kitabın 4 tanesi 2015’ten önce yayınlanmışken; sadece 2015’te toplam 5 kitap yayınlanmıştır. Bu yıldan sonra ise konuya dair her yıl en az bir tane kitap yayınlanmış ve 2021’nin sadece ilk altı ayında 6 kitap yayınlanmıştır. Bu arada 2015 itibariyle terör örgütü DAESH ile uzantılı olarak gündeme gelen sözde “İslami terör” iftiralarının uluslararası kamuoyunda kendisinden sıklıkla bahsedilir hale gelmesi, aynı yıl çoğunluğu Müslümanlardan oluşan mültecilerin Avrupa ülkelerine sığınması ve Batı medyasında Müslümanlara yönelik kasıtlı şekilde “potansiyel terörist” gibi bir imaj çizilmesini birlikte değerlendirmek gerekir. Buna ilaveten İslamofobik söylem ve vaatleriyle ön plana çıkan aşırı sağ partilerin de bu dönemde seçimlerdeki oy oranlarını arttırdığını unutmamak gerekir. Zira birbirine eş güdümlü şekilde ilerleyen bütün bu süreçler neticesinde, Batı toplumları nezdinde İslam’a ve Müslümanlara yönelik zaten 11 Eylül 2001’den beri var olan korku hali, yerini yavaş yavaş bir nefret ve “öteki” üzerinden inşa edilen karşıtlık haline bırakmıştır. Dolayısıyla 2015 ve sonrasında konuya yönelik bilimsel üretimin artması ve kavramın mana itibariyle dönüşüm yaşaması anlaşılabilir bir durumdur.

Grafik 1: Türkiye’de İslamofobi Üzerine Yayınlanan Kitapların Yıllara Göre Dağılımı (2007-2021)

Dördüncü olarak konuya dair yayınlanan kitapların içerik olarak birçok noktada benzeşmesi ve konuya dair orijinal bakış açısına sahip oldukça az çalışmanın mevcut olması dikkat çekicidir. Zira bugüne kadar yayınlanan kitaplar, konuları itibariyle İslamofobiyi ağırlıklı olarak felsefi, dini, tarihi ve siyasi yönlerden anlamlandırmaya çalışmıştır. Bir başka ifadeyle konuya ilgi gösterip kitap hazırlayan/derleyen araştırmacıların, genellikle Din Bilimleri ve Felsefe, Siyaset Bilimi ve Sosyoloji disiplinlerinden hareket ettikleri söylenebilir.

Aynı doğrultuda kitaplarda genellikle İslamofobi nedir, ne değildir ve İslamofobinin kökünde ne vardır gibi daha ziyade meselenin kavramsal ve tarihsel yönüne odaklanan araştırma sorularına cevap aranmıştır. Buna karşın İslamofobiye bir ülke özelinde inceleyen ya da İslamofobiye bir başka konu ile birlikte ele alan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bunun yanında İslamofobiye birden fazla ülke özelinde ele alıp ortak bir tema etrafında karşılaştıran bir çalışmanın bulunmaması ciddi bir eksiklik olarak görülebilir.

Bu kitap çalışmalarının dışında düşünce kuruluşu SETA tarafından 2016'dan beri her yıl yayınlanan "Avrupa İslamofobi Yıllığı", Türkiye'de İslamofobiye dair yürütülen en özgün çalışmalardan biridir. İlk kez 2016'da yayınlanan yıllık, bir önceki yılın verilerinden hareketle, Avrupa ülkelerindeki İslamofobiye hemen hemen bütün yönlerden ele almaktadır. Günümüzde de yayın hayatına devam eden yıllık hüviyetindeki raporun üç önemli özelliği bulunmaktadır. İlki, rapor kapsamındaki 30'dan fazla ülke raporunun yerel uzmanlar tarafından kaleme alınmasıdır. Örneğin; Almanya İslamofobi raporunu Alman araştırmacı ya da İngiltere İslamofobi raporunu İngiliz araştırmacı kaleme almaktadır. Bu sayede doğrudan sahadan temin edilen bilgiler, yine sahadaki yerel uzmanlar aracılığıyla analiz edilmektedir. Raporun ayırt edici ikinci özelliği, bütün raporların İngilizce yazılmasından ötürü yerli ve yabancı araştırmacıların, ülkelere özgü bulgulardan aynı şekilde istifade edebilmesidir. Ayrıca rapor kapsamında yer alan Almanya ve Hollanda gibi bazı ülke raporlarının zaman zaman Türkçeye ve ilgili ülkelerin yerel dillerine tercüme edilmekte (Yıldırım, 2020; Younes, 2020) ve bu sayede İslamofobi literatürü zenginleştirilmektedir.

Avrupa İslamofobi Yıllığı'nın üçüncü özgül özelliği ise ülke raporlarında rakamlara dayalı sık sık somut verilere yer verilmesidir. Örneğin; 2017'de İtalya'da gerçekleşen İslamofobik saldırıların sayısı veyahut Fransız medyasınca üretilen İslamofobik haberlerin içeriğine dair somut verilere yer verilmektedir. Böylece Avrupa ülkelerindeki İslamofobiye dair düzenli aralıklarla veri akışı sağlanmaktadır. Bu noktada Batılı muhatapların somut verilere önem vermesi dikkate alınır, raporun konuya dair önemli bir boşluğu doldurduğu söylenebilir. Nitekim rapordaki verilerin Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı başta olmak üzere birçok uluslararası örgüt tarafından kurumsal çalışmalarda kullanılması (OSCE, 2020), raporun uluslararası alanda yarattığı etkiyi göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

3. LİSANSÜSTÜ TEZLER

İslamofobi ile ilgili Türkiye'de bugüne kadar hazırlanan az sayıdaki kitap çalışmasına karşın, üniversiteler bünyesinde konuya dair daha fazla çalışmanın mevcut olduğu görülmüştür. Bu bağlamda "Ulusal Tez Merkezi" isimli portalda 7 Haziran 2021 tarihleri arasında yapılan tarama neticesinde, bir kavram olarak İslamofobiye ilk kez 2007'de hazırlanan "Terörizmin Değişen Yönü ve El Kaide'nin Sosyo-Kültürel Yorumu" isimli yüksek lisans tezinde değinildiği tespit edilmiştir.

Ankara Üniversitesi Sosyal Antropoloji Ana Bilim Dalında hazırlanan bu tezin sahibi, çalışmanın özet kısmında “...Bu itibarla ABD’nin yanlış ve saldırgan (emperyalist) politikaları, İsrail ile Filistinliler arasındaki anlaşmazlık, Müslümanların yaşadığı bölgelerdeki çatışmalar, ‘İslamofobia’ ve Müslümanlara yönelik uygulamaların etkili olduğu değerlendirilmiştir.” ifadesiyle kavramı Türkiye’deki akademik çalışmalarda kullanan ilk tez sahibi olmuştur (Bulut, 2007). Yazar bunun yanı sıra tezinde “İslamofobia ve Müslümanlara Yönelik Uygulamalar” başlığı altında bir alt bölüme de yer vererek kavramı daha yakından tetkik etmeye çalışmıştır. Ancak hem kavramdan mana itibariyle ne kastedildiği tam olarak açıklanmadığı hem de bu kavram tezin kavramsal çerçevesini oluşturmadığı için çalışma boyunca İslamofobiye dair detaylı bir analiz yapıldığını söylemek mümkün değildir. Bunun yanı sıra tezde bugünkü literatürde yaygın şekilde kullanılan “İslamofobi” kavramının aksine İngilizce kullanıma yakın bir kullanım tercih edilerek “İslamofobia” kavramı kullanılmıştır. Bunlara rağmen bahsi geçen tez çalışma İslamofobi kavramını ilk kullanan tez olmasından ötürü, kendisinden sonraki akademik çalışmalar için ufuk açıcı olmuştur. Ayrıca Kadir Canatan ve Özcan Hıdır’ın derlediği “Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm” başlıklı kitap çalışmasının ve bu tezin 2007’de yayınlanması ilginç bir tevafuktur.

Tez konusu olarak doğrudan İslamofobiyi incelemese de tezinde kavrama yer veren yukarıdaki ilk tez çalışmasından iki yıl sonra, Marmara Üniversitesi Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalında “11 Eylül 2001 Sonrası İslam’la İlgili Medya Değerlendirmeleri” başlığıyla bir doktora tezi hazırlanmıştır. Tezin dizin kelimeleri arasında İslamofobi kavramına yer verilmişse de çalışma boyunca kavramın kullanılmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu doktora tezini, doğrudan İslamofobi çalışmalarıyla bağdaştırmak doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

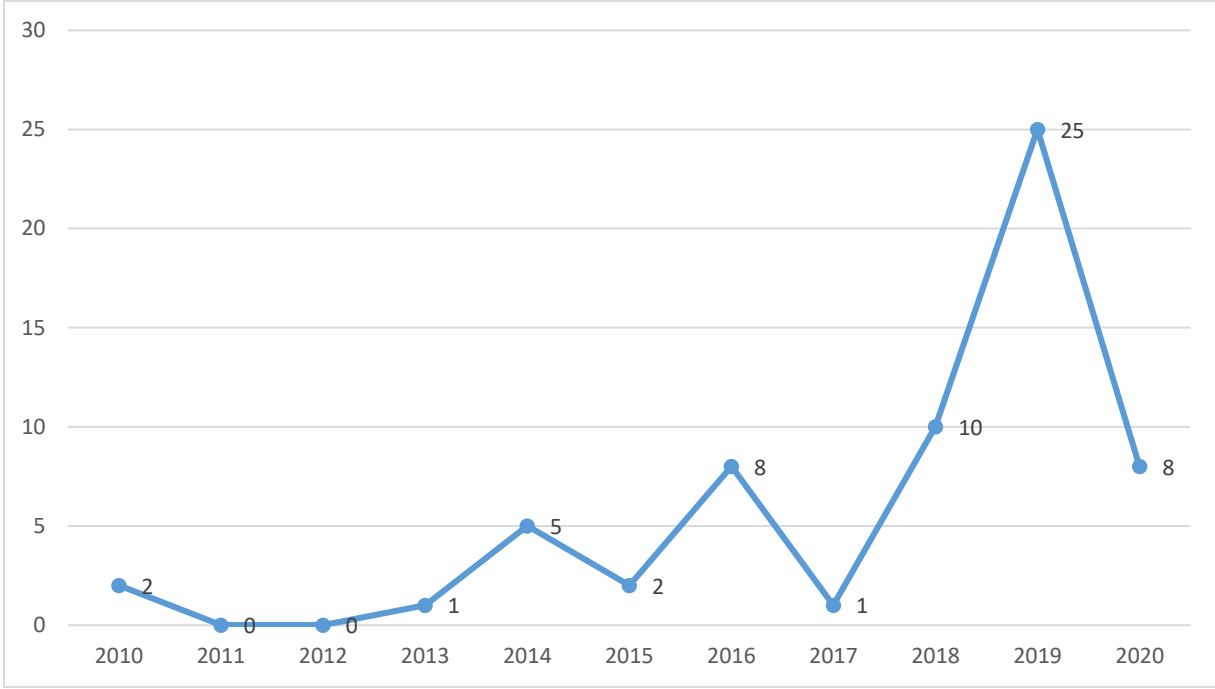
Bunlara karşın tez başlığında doğrudan İslamofobiyi kullanan ilk çalışmalar 2010’da tamamlanmıştır. Buna göre Hasan Gökmen tarafından yazılan “Avrupa’da Müslümanlar ve İslamofobi: Hollanda Örneği” ile Ebru Şeref tarafından yazılan “İslamofobi: Kavramsal ve Sosyolojik Yaklaşım” isimli yüksek lisans tezlerinin başlığında, doğrudan İslamofobi kavramına yer verilmiştir. Buradan hareketle İslamofobiye dair lisansüstü çalışmaların yaklaşık on yıllık bir geçmişinin olduğu söylenebilir. Bu durumun arka planındaki muhtemel sebep ise 2000’li yılların ikinci yarısı itibariyle, Avrupa’da birçok ülkede İslamofobinin amiral gemisi konumundaki aşırı sağ partilerin, oy bazında giderek güçlenmesi olabilir. Zira bugünkü aşırı sağ partilerin geneli İslamofobiye dayalı popülist bir siyaset izledikleri için ilgili tezlerin yazarları bu durumu göz önünde bulundurarak çalışmalarına başlamış olabilirler. 2010’da hazırlanan tezlerden birinin, örneklem olarak aşırı sağ ideolojinin o dönemde ciddi güç kazandığı Hollanda’yı alması bu ihtimali güçlendirmektedir. Netice itibariyle İslamofobik yönü güçlü aşırı sağ partilerin Avrupa ülkelerinde güç kazanması ile Türkiye’de İslamofobi çalışmalarının artması arasında bir paralellik olduğu söylenebilir.

Öte yandan “Ulusal Tez Merkezi” isimli portalda 7 Haziran 2021 tarihinde yapılan tarama neticesinde, öncelikle tez başlığında İslamofobi ve bununla ilintili kavramlara yer veren toplam 62 adet tezin bulunduğu tespit edilmiştir (bkz. EK-1). 12 tanesi özel üniversitelerde ve kalan 50 tanesi devlet üniversitelerinde yazılan bu tezlerin 56 tanesi yüksek lisans ve 6 tanesi doktora programlarında hazırlanmıştır. Bu bağlamda 62 tezin sadece yüzde 10’unun doktora tezi olduğu anlaşılmaktadır. Burada doktora çalışmalarının belirli bir alanda uzmanlaşmayı gerekli kılması dikkate alındığında, İslamofobi konusunda Türkiye’deki akademik uzmanlaşmanın oldukça düşük olduğu ifade edilebilir.

Yine “Ulusal Tez Merkezi” isimli portalda yapılan tarama neticesinde elde edilen üçüncü nicel bulguya göre, incelemeye konu olan toplam 62 tezin 36 tanesinin (yüzde 58) kadın araştırmacılar ve kalan 26 tanesinin (yüzde 42) erkek araştırmacılar tarafından yazıldığı tespit edilmiştir. Bu somut veriler, lisansüstü düzeyde İslamofobi çalışmalarına kadın araştırmacıların daha fazla eğilim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Burada sosyal bilimlerde genel temayül itibarıyla erkeklerin daha görünür olması ve daha da önemlisi konuya dair kitap çalışmalarının daha çok erkekler tarafından yazılması/derlenmesi dikkate alındığında, İslamofobiye dair lisansüstü çalışmalara kadın araştırmacıların daha fazla ilgi göstermesi dikkate değer bir bilgidir. Bunun yanı sıra ilginç şekilde kadın araştırmacıların daha ziyade Felsefe ve Din Bilimleri alanında İslamofobi üzerine tez yazmış olması oldukça dikkat çekicidir. Zira bu alanda yazılan toplam 15 tezin sadece 3 tanesi erkek araştırmacılar ve kalan 12 tanesi kadın araştırmacılar tarafından kaleme alınmıştır. Bu somut veri üzerinden hareketle İslamofobi üzerine tez yazan kadın araştırmacıların, meseleye daha çok daha çok Felsefe ve Din Bilimlerinden hareketle yaklaştıkları anlaşılmaktadır.

Bir başka önemli husus olarak İslamofobi kavramını tez başlığında kullanan ilk çalışma, 2010’da hazırlandığı için bu yıl baz alınarak daha sonraki yıllarda İslamofobiye dair yazılan tezlerin sayılarına bakıldığında ortaya çıkan veriler şu şekildedir: 2010’da toplam 2 yüksek lisans tezi yazılmış, 2011 ve 2012’de hiç tez yazılmamış, 2013’te sadece 1 yüksek lisans tezi, 2014’te toplam 5 yüksek lisans tezi, 2015’te toplam 2 yüksek lisans tezi, 2016’da 6’sı yüksek lisans ve 2’si doktora olmak üzere toplam 8 tez, 2017’de sadece 1 yüksek lisans tezi, 2018’de 9’u yüksek lisans ve 1’i doktora olmak üzere toplam 10 tez, 2019’da 22’si yüksek lisans ve 3’ü doktora olmak üzere toplam 25 tez ve 2020’de toplam 8 yüksek lisans tezi yazılmış. 2021 yılında ise (7 Haziran’a kadar) İslamofobiye dair yüksek lisans ya da doktora tezi yazılmamıştır.

Grafik 2: Türkiye’de İslamofobi Üzerine Hazırlanan Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı (2010-2020)

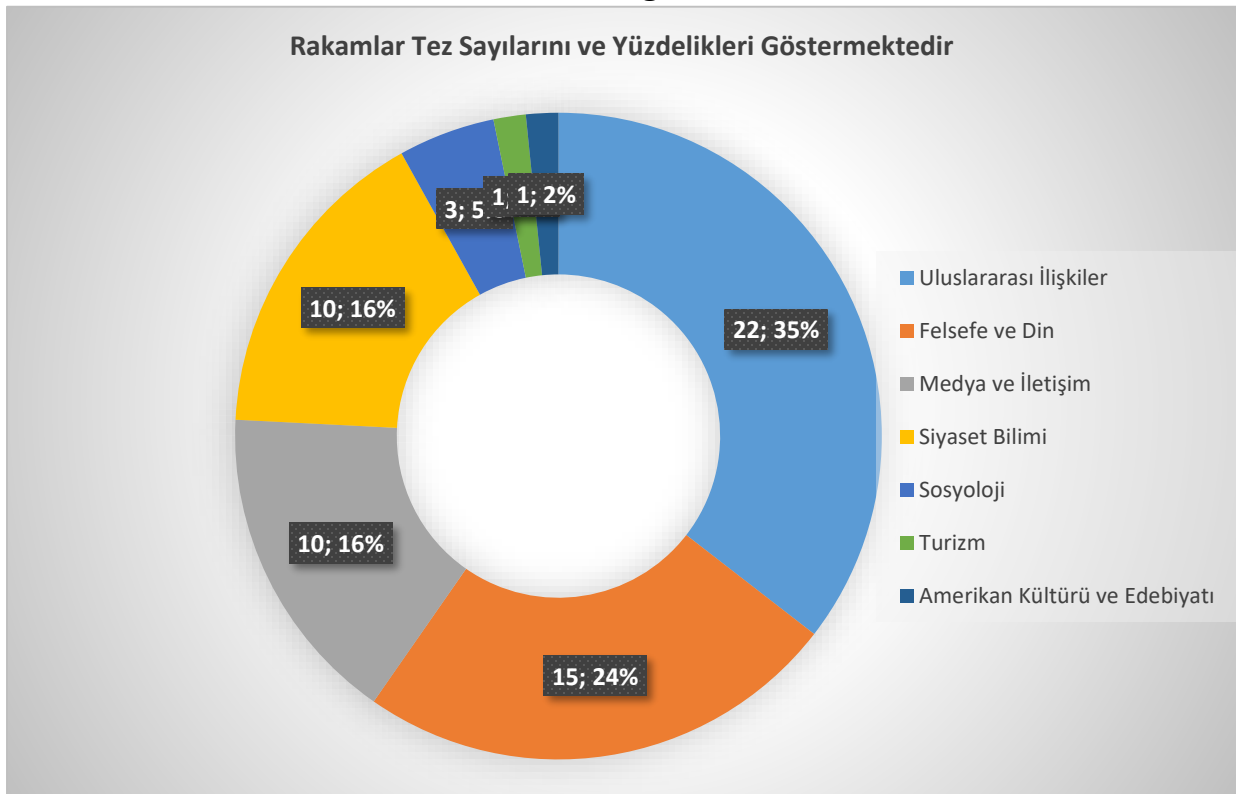
Yukarıdaki verilerden hareketle Türkiye’de İslamofobi üzerine yazılan tezlerin 2010’dan başlamak üzere yıllara göre dalgalı bir grafik çizdiği ve en çok tezin 25 teze 2019’da yazıldığı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra 2011 ve 2012’de İslamofobi üzerine hiç tez yazılmadığı için 2010’dan başlamak üzere konuya dair düzenli bir artışın olduğunu söylemek mümkün değildir. Bunun yerine 2013 itibariyle her yıl en az bir tezin yazıldığını söylemek daha yerinde olur. Ayrıca 2013 itibariyle Avrupa ülkelerine ulaşmak için özellikle Suriye uyruklu (Arap ve Müslüman) mülteciler üzerinden, kıta genelinde suni bir tehdit algısı oluşturularak İslamofobinin sürekli büyüyen bir olgu haline geldiğini gözden kaçırmamak gerekir. Zira Avrupa ülkelerinde mülteci karşıtlığı ile İslamofobi birbirleriyle ilişkili olduğu için tez yazarları, her geçen gün büyüyen bu olguyu daha yakından tetkik etmek istemiş olabilirler. Burada 2014 itibariyle terör örgütü DAESH’in Irak ve Suriye’de kendisine hâkimiyet alanı oluşturması ve intihar saldırıları gerçekleştirerek adından söz ettirmesi üzerine, İslamofobinin de kıta genelinde yayıldığını gözden kaçırmamak gerekir.

Son olarak bu tezlerin yazıldığı lisansüstü programlara bakıldığında en çok tezin 22 çalışmayla yüzde 35’inin Uluslararası İlişkiler alanında yazıldığı görülmektedir. Bu alanı sırasıyla 15 çalışmayla (yüzde 24) Felsefe ve Din Bilimleri, 10’ar çalışmayla (yüzde 16) Medya ve İletişim Bilimleri ile Siyaset Bilimi, 3 çalışmayla (yüzde 5) Sosyoloji ve 1’er çalışmayla (yüzde 2’şer) Turizm ile Amerikan Kültürü ve Edebiyatı takip etmiştir.⁵

⁵ İslamofobinin çalışıldığı alanlara dair bir sınıflandırma yapılırken mümkün mertebe ilgili tezin yazıldığı ana bilim dalına dikkat edilmiştir. Ancak İletişim, Reklamcılık, Gazetecilik, Radyo Televizyon ve Sinema ile Halkla İlişkiler ve

Bu veriler üzerinden bir yorum yapıldığında öncelikle Felsefe ve Din Bilimlerinin, İslamofobi çalışmalarında hâkim alan olabileceğine dair olası bir kanının peşinen yanlışlandığı ifade edilebilir; çünkü konuya dair en çok akademik çalışma Uluslararası İlişkiler alanında yapılmıştır. Yine aynı verilerden hareketle yapılabilecek bir diğer tespit, İslamofobinin sadece bir alana hapsedilerek çalışılmadığı; bunun yerine en azından bugüne kadar yedi farklı alanda çalışma konusu haline getirildiğidir. Bu da İslamofobinin doğası itibariyle çok boyutlu ve çok katmanlı olmasından ötürü farklı yönlerden çalışılmaya ihtiyaç duyulduğuna işaret etmektedir. Buna karşın İslamofobinin en önemli ayaklarından birisi toplumsal boyut olmasına rağmen, konuya dair bugüne kadar Sosyoloji ana bilim dalında sadece üç tezin hazırlanmış olması ilginç bir durumdur.

Grafik 3: Türkiye’de İslamofobi Üzerine Hazırlanan Lisansüstü Tezlerin Programlara Göre Dağılımı

Bunların yanında lisansüstü tezlerin konularına ve içeriklerine dair genel bir değerlendirme yapıldığında, tez yazarlarının ve konularının bazı noktalarda benzeştikleri görülmektedir. Bu bağlamda öncelikle tez başlıklarına ve içeriklerine bakıldığında, İslamofobi kavramının kullanım şekliyle ilgili olarak büyük oranda bir uzlaşımın mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

Tanıtım gibi farklı ana bilim dallarında yazılan tezler İletişim ve Medya olarak tek bir başlık halinde değerlendirilmiştir. Aynı şekilde Uluslararası İlişkiler, Avrupa Birliği ve Küresel İlişkiler/ Siyaset gibi bölümlerde yazılan tezler de Uluslararası İlişkiler olarak tek bir başlık halinde değerlendirilmiştir. Son olarak Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ile Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi gibi iki bölümden oluşan programlarda yazılan tezler ise konularına göre Siyaset Bilimi ya da Uluslararası İlişkiler bölümlerinden hangisine daha yakın ise o kategoriye dâhil edilmiştir.

Buna göre birkaç istisna dışında tez yazarlarının neredeyse tamamı “İslamofobi” kullanımını tercih etmiştir. Bununla ilintili olarak 2015’e kadar yazılan tezlerde İslamofobiden kastedilen şey daha çok İslam’dan ve Müslümanlardan duyulan mesnetsiz korku iken, 2015 ve sonrasında hazırlanan tezlerin çoğunda İslamofobiden kastedilen şey, İslam’a ve Müslümanlara yönelik duyulan korkudan ziyade daha çok İslam ve Müslüman karşıtlığıdır. Ayrıca tezlerde İslamofobinin yeni bir olgu olmadığına yönelik yaygın bir kanaat vardır. Bunun yanında tezlerde İslamofobiye dair kritik dönüm noktası olarak 11 Eylül terör saldırılarının kabul görmesi dikkat çekmektedir.

Diğer taraftan özellikle Siyaset Bilimi ile Uluslararası İlişkiler alanlarındaki tezlerde ele alınan konuların ve vaka olarak tercih edilen ülkelerin birbiriyle benzeşmesi dikkat çekicidir. Hatta bazı tezlerin gerek konu gerekse ele alınan vakalar veyahut mukayese edilen örneklemeler özelinde neredeyse birbirlerini tekrar ettikleri tespit edilmiştir. Bu da bazı tezlerin literatür taraması yönünden eksik kaldığını göstermektedir. Bunun yanı sıra yine aynı alanlardaki tezlerde ülke odaklı birçok vaka analizinin yapıldığı fakat kitaplarda olduğu gibi bunlarda da ABD, Almanya, Fransa, Hollanda ve Polonya gibi Batı ülkelerinin merkeze alındığı göze çarpmaktadır. Bahsi geçen bu durum Türk akademisinde sıklıkla gündeme gelen Batı-merkezciliğin somut bir tezahürü olarak değerlendirilebilir. Bu arada ülke odaklı çalışmaları hazırlayan yazarların, birkaç istisna dışında neredeyse tamamının ilgili ülkelerin yerel dillerini bilmedikleri ve bundan ötürü sadece Türkçe ve İngilizce kaynaklara başvurdukları görülmüştür. Ayrıca yine Siyaset Bilimi ile Uluslararası İlişkiler alanlarındaki tezlerde yazarların genelde sadece tarihsel anlatıyla yetindikleri ve bunun yanı sıra ele aldıkları konulara dair yeteri kadar kuramsal bir izahatta bulunamadıkları dikkat çekmektedir. Bundan ötürü özellikle yüksek lisans tezlerinin kurama dayalı analiz hususunda eksik kaldıkları söylenebilir.

SONUÇ

Türkiye’de kitaplar ve lisansüstü tezler özelinde İslamofobiye dair literatürün yönelimini çıkartan bu makale, nihayetinde birtakım somut bulgulara ulaşmıştır. Buna göre öncelikle İslamofobi üzerine Türkiye’de yapılan çalışmalarda kavramın kullanımına dair ciddi bir kargaşanın olmadığı, ancak araştırmacıların “İslamofobi” kavramının kullanımı, tanımlanması ve muhtevası hususlarında bazı karşıt görüşlerin olduğu dikkat çekmektedir. Çalışma sonucunda elde edilen ikinci bulgu, Türkiye’de konuya dair son yıllarda ciddi bir bilimsel farkındalığın oluştuğudur. Nitekim son yıllarda konuya dair kitapların ve lisansüstü tezlerin artması bunu destekler niteliktedir. Üçüncü olarak Türkiye’de konuya dair zaman içerisinde entelektüel bir birikimin oluştuğu fakat çıktığı olarak zayıf kaldığı görülmektedir. Konuya dair kitapların ve tezlerin toplamının 100’ün altında olması bu zayıflığa işaret etmektedir.

Bunların yanı sıra, İslamofobi üzerine Türkiye’de yazılan kitapların ve lisansüstü tezlerin önemli bir kısmının birbiriyle iç içe geçmiş bazı eksiklikler ihtiva ettiği tespit edilmiştir. İslamofobiye dair Türkiye’de kitapların ve tezlerin birinci eksikliği, kuramsal ve felsefi yaklaşım sorunudur.

Buna göre konuya dair kitapların ve tezlerin bir kısmı, İslamofobi meselesini, farkında olmadan Batı'nın Doğu'yu ve İslam'ı anlamlandırma çabasına hizmet eden Oryantalizm ve Medeniyetler Çatışması gibi tezlere dayanan argümanlar üzerinden okumaktadır. Bununla ilintili olarak aynı çalışmalarda ikinci eksiklik, tarihsel perspektif yoksunluğudur. Buna göre konuya dair incelenen çalışmaların çoğu İslamofobinin dönüm noktası olarak 11 Eylül terör saldırılarını kabul etmektedir. Böylece bu dönemden önce İslamofobinin mevcut olmadığı izlenimi ortaya çıkmaktadır.

Son olarak günümüzde birçok yazarın İslamofobi kavramından kastı, “İslam ve Müslüman karşıtlığı” olmasına rağmen; bu ve benzer kavramlar yerine “korku” gibi daha yumuşak bir tanımlama olan İslamofobi tercih edilmektedir. Ancak bu tür somut eksiklikler, hakikat-sonrası dönemin suni gerçekleriyle şekillendirilmeye çalışılan, Batı kamuoylarında İslamofobinin gerçek boyutlarının ve etkilerinin göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Bunların dışında aynı çalışmaların literatür taraması açısından zayıf kaldığı ve bundan ötürü sık sık birbirlerini tekrar ettikleri tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, M. (2014). “Avrupa’da Yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması Tezi”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 13 (1), 31-54.
- ALICI, M. (2019). “Batı’nın Bitmeyen Sanal Korkusu: İslamofobi”, Diyanet İlmî Dergi, 55, 405-434.
- BODUR, H. E. (2005). “Dini Motifli Terör Fenomeni ve İslam’ın Siyasal İstismarı”, KTÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5, 65-88.
- BODUR, H. E. (2017). “Batı’da İslam Karşıtlığının İcat Edilmiş Dili Olarak İslamofobi: Çatışmacı Sosyolojik Perspektif”, İlahiyat Akademi Dergisi, 6, 69-86.
- BULUT, G. (2007). “Terörizmin Değişen Yönü ve El Kaide’nin Sosyo-Kültürel Yorum”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Antropoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- HIDIR, Ö. (2017). “İslamofobi-İrkçılık: Kültürel İrkçılık İlişkisi”, Ombudsman Akademik, 4 (7), 23-49.
- GÖKMEN, H. (2010). “Avrupa’da Müslümanlar ve İslamofobi (Hollanda Örneği)”, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- ITAOUİ, R. ve ELSHEIKH, E. (2018). “Islamophobia in the United States: A Reading Resource Pack”, Berkeley: Haas Institute
- KAYA, A. ve KAYAOĞLU, A. (2017). “Individual Determinants of anti-Muslim Prejudice in the EU-15”, Uluslararası İlişkiler, 14 (53), 45-68.
- KAYA, N. (2016). “Türkiye’de İslamofobi Konulu Lisansüstü Çalışmalara Bakış”, Kamuda Sosyal Politika Dergisi, 9 (34), 43-48.
- KEPENEK, B. (2016). “Avrupa’da İslam Düşmanlığı”, DİAM Rapor.
- KILICI, Ş. vd. (2017). “Yeni Medya Ortamlarında Nefret Söylemi: İslam Karşıtlığı Bağlamında Nefret Söylemi İçeren Videoların Youtube Üzerinden İncelenmesi”, Bilişim Teknolojileri Online Dergisi, 8 (30), 155-187.

- KIRTEPE, S. ve ÖZTUNÇ, E. (2020). “İslamofobi Kavramı Yerine İslamodium Kavramı”, Tokat İlimiyat Dergisi, 8 (1), 161-197.
- KÜÇÜKCAN, T. (26 Mart 2006). AB’de Müslümanlar ve İslamofobi. Radikal.
- OKUMUŞ, E. (2016). “İslamofobik Oyunda Müslümanlar”, Bartın Üniversitesi Uluslararası İslamofobi ve Terör Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 21-47.
- OSCE. (2020). “Understanding Anti-Muslim Hate Crimes”, Warsaw: OSCE ODIHR Report.
- ÖNAL, R. (2018). “İslamofobi Bağlamında İslam Karşıtı Söylemlerin Batı Dünyasındaki Yansımaları: Norveç Örneği, Karikatür Krizi ve Berwick Terör Saldırısı”, Kader Dergisi, 16 (2), 373-403.
- QUELLIEN, A. (1910). “La politique musulmane dans l’Afrique Occidentale Française”, Paris: Larose.
- SAFİ, İ. (2019). “İslamofobinin Tarihsel Kökenleri ve Nedenleri Üzerine Düşünceler”, Turkish Studies, 14 (2), 733-744.
- SAĞIR, A. (2015). “Kamusal Hayatın Dışlanan Yüzleri Olarak Avrupalı Müslümanlar VE İslamofobi Tartışmaları”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi, 4 (4), 1024-1048.
- SETA. (2016). “European Islamophobia Report 2015”. İstanbul: SETA Yayınları.
- ŞENAY, B. (2002). “Avrupa Birliği’nin Dini Kimliği ve Avrupa’da Dinler: Hıristiyanlık, Yahudilik, Hinduizm, Budizm ve İslam”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 11 (1), 121-166.
- ŞEREF, E. (2010). “İslamofobi Kavramsal ve Sosyolojik Yaklaşım”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- TEMEL, M. (2019). “Türkiye’de Medya ve İslamofobi Araştırmaları”, Medya ve Din Araştırmaları Dergisi, 2 (1), 93-121.
- YILDIZ, H. vd. (2019). “Yeni Zelanda Terör Saldırısı Özelinde İslam Karşıtlığı”, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi, 2, 107-128.
- YILDIRIM, L. (2020). “Islamofobie in Nederland Nationaal Verslag 2018”, İstanbul: SETA Publications.
- YOUNES, A. E. (2020). “Deutscher Islamophobiebericht 2018”, İstanbul: SETA Publications.

EK-1: TÜRKİYE'DE İSLAMOFOBİ ÜZERİNE YAZILAN LİSANSÜSTÜ TEZLER

1	Tez Başlığı	Program	Yazarın Cinsiyeti	Yıl	Alan	Üniversite
2	Avrupa'da Müslümanlar ve İslamofobi: Hollanda Örneği	Yüksek Lisans	Erkek	2010	Felsefe ve Din Bilimleri	Devlet
3	İslamofobi Kavramsal ve Sosyolojik Yaklaşım	Yüksek Lisans	Kadın	2010	Felsefe ve Din Bilimleri	Devlet
4	Batı'da İslamofobi ve Kilise	Yüksek Lisans	Erkek	2013	Felsefe ve Din Bilimleri	Devlet
5	İslamofobi: Bir İrkçilik Türü ve Nefret Suçu	Yüksek Lisans	Kadın	2014	Siyaset Bilimi	Devlet
6	A Comparison of Britain and France in Terms of Islamophobia: The Cases of BNP, UKIP, FN	Yüksek Lisans	Erkek	2014	Siyaset Bilimi	Özel
7	Avrupa Birliği Ülkelerinde İslamofobi	Yüksek Lisans	Erkek	2014	Uluslararası İlgiler	Devlet
8	Post 9 / 11 Islamophobic Prejudice in the American Media	Yüksek Lisans	Erkek	2014	Uluslararası İlgiler	Özel
9	Yükselen İslamofobinin Avrupa Kimliğine Etkisi	Yüksek Lisans	Erkek	2014	Uluslararası İlgiler	Devlet
10	11 Eylül Saldırılar ve İslamofobi: ABD ve Avrupa'da Görülen İslam Karşıtı Eylem ve Hareketlerinin Nedenleri ve Sonuçları	Yüksek Lisans	Erkek	2015	Siyaset Bilimi	Devlet
11	Post-kolonyal Dünya Sisteminde İslamofobi ve Kültürel İrkçilik	Yüksek Lisans	Erkek	2015	Uluslararası İlgiler	Devlet
12	Avrupa'da İslamofobi Üzerine Tartışmalar ve Polonya Örneği	Doktora	Kadın	2016	Uluslararası İlgiler	Devlet
13	Avrupa'da İrkçiliğin Değişen Yüzü: İslamofobi	Yüksek Lisans	Erkek	2016	Uluslararası İlgiler	Devlet
14	11 Eylül Saldırılarından Ardından İslamofobinin Yükselişi ve ABD'deki Türk Göçmenler Üzerindeki Etkileri	Yüksek Lisans	Erkek	2016	Uluslararası İlgiler	Özel
15	Muhaz Dergileri Üzerinde Türkiye'de İslamofobi	Doktora	Erkek	2016	Betimsel ve Medya Bilimleri	Devlet
16	İslamofobi	Yüksek Lisans	Kadın	2016	Uluslararası İlgiler	Özel
17	Korku ve Nefretin Öteki Adı: İslamofobi	Yüksek Lisans	Kadın	2016	Sosyoloji	Devlet
18	Avrupa'da Yükselen Yabancı Dışmanlığı ve İslamofobi Sorununda Türkiye'nin Tutumu	Yüksek Lisans	Kadın	2016	Siyaset Bilimi	Devlet
19	İnsan Felsefesi ve İnsan Hakları Bakımından İslam Karşıtlığı	Yüksek Lisans	Kadın	2016	Felsefe ve Din Bilimleri	Özel
20	Batıda İslamofobi ve Medya: Fransa Örneği	Yüksek Lisans	Kadın	2017	Felsefe ve Din Bilimleri	Devlet
21	Fransa'da İslamofobi: Sosyolojik Bir Analiz	Yüksek Lisans	Kadın	2018	Felsefe ve Din Bilimleri	Devlet
22	The Role of Video Games in Contributing Islamophobia: Analysis of the Call of Duty Game	Yüksek Lisans	Kadın	2018	Uluslararası İlgiler	Özel
23	Sosyo-Kültürel, Tarihsel ve İdeolojik Bağlamda İslamofobi	Yüksek Lisans	Kadın	2018	Felsefe ve Din Bilimleri	Devlet
24	İslamofobi ve Eurofobi Ekseninde Avrupa'da Yabancı Dışmanlığı ve Avrupa'da Açın Sağ Partilerin Milliyetçi Tattillerinin Analizi	Yüksek Lisans	Kadın	2018	Betimsel ve Medya Bilimleri	Devlet
25	Betimsel Sosyolojisi Açısından Medya ve Sosyal Medyada İslamofobi	Yüksek Lisans	Erkek	2018	Betimsel ve Medya Bilimleri	Devlet
26	Hollywood Sineması ve İslamofobi: 11 Eylül Sonrası Hollywood Sinemasında İslamofobinin Yeniden Otelini	Yüksek Lisans	Erkek	2018	Betimsel ve Medya Bilimleri	Devlet
27	İslamofobi Algısı ve Müslüman Göçmenliği: Almanya ve Polonya Örneği	Yüksek Lisans	Kadın	2018	Uluslararası İlgiler	Devlet
28	Dini Tutum, Davranışlar ve İslamofobi İlişkisi	Yüksek Lisans	Kadın	2018	Felsefe ve Din Bilimleri	Devlet
29	21. Yüzyılda İslamofobi ve Avrupa	Yüksek Lisans	Kadın	2018	Uluslararası İlgiler	Devlet
30	Avrupa'da İslam'ın Ötekileştirilmesi ve Yükselen İslamofobinin Analizi	Doktora	Erkek	2018	Uluslararası İlgiler	Devlet
31	Siyasal Süreç Ekseninde Türkiye'de İslamofobi: 2010-2018 Döneminin Analizi	Yüksek Lisans	Erkek	2019	Siyaset Bilimi	Devlet
32	Avrupa Birliği Ülkelerindeki Açın Sağ Siyasi Partilerin İslamofobiyi Konu Alan Siyasal Reklamları Üzerine İnceleme	Yüksek Lisans	Erkek	2019	Betimsel ve Medya Bilimleri	Devlet
33	11 Eylül Sonrasında Avrupa'da Yabancı Dışmanlığı ve İslamofobi	Yüksek Lisans	Kadın	2019	Uluslararası İlgiler	Devlet
34	Türkiye'de İslamofobik Yaklaşımlar: 1980-2000	Yüksek Lisans	Kadın	2019	Siyaset Bilimi	Devlet
35	İslamofobiyi İlişkin Hatay'daki Gayrimüslimlerin Yaklaşımları Üzerine Bir Araştırma	Yüksek Lisans	Kadın	2019	Siyaset Bilimi	Devlet
36	Müslüman Türklerin İslamofobik Tecrübeleri Üzerine Bir Araştırma-Almanya DTTS Lühne Örneği	Yüksek Lisans	Kadın	2019	Felsefe ve Din Bilimleri	Devlet
37	ABD Başkanı Donald Trump'ın Söylemlerinde İslamofobi	Yüksek Lisans	Kadın	2019	Siyaset Bilimi	Özel
38	Heristyan Coğrafyasında İslamofobi	Yüksek Lisans	Kadın	2019	Felsefe ve Din Bilimleri	Devlet
39	Türkiye'de Siyaset Yönelimli İslamofobik Retorik: Refahiyol Hükümeti Dönemi Basını Örneği	Doktora	Erkek	2019	Betimsel ve Medya Bilimleri	Devlet
40	11 Eylül 2001 Sonrası Avrupa'da İslamofobinin Yükselişi	Yüksek Lisans	Erkek	2019	Uluslararası İlgiler	Özel
41	İslamofobinin Türkiye-AB İlişkilerine Etkisi	Yüksek Lisans	Kadın	2019	Uluslararası İlgiler	Devlet
42	Avrupa'da Yükselen İslamofobi ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi	Yüksek Lisans	Kadın	2019	Uluslararası İlgiler	Devlet
43	Toplumsal Bellek Bağlamında 11 Eylül Sinemasında İslamofobi	Yüksek Lisans	Kadın	2019	Betimsel ve Medya Bilimleri	Özel
44	Türk Medyasında İslamofobi: 1997-2017 Yazılı Basın Örneği	Yüksek Lisans	Erkek	2019	Felsefe ve Din Bilimleri	Devlet
45	Avrupa'da İslamofobi: Almanya, Avusturya ve Fransa Örneği	Yüksek Lisans	Erkek	2019	Uluslararası İlgiler	Özel
46	Haber Söyleminde İslamofobinin İnşası: Batı Avrupa Basınına Yönelik Karşılaştırmalı Bir Analiz	Doktora	Kadın	2019	Betimsel ve Medya Bilimleri	Devlet
47	İslamofobinin Yükselmesinde Açın İslami Grupların Yeri	Yüksek Lisans	Kadın	2019	Felsefe ve Din Bilimleri	Devlet
48	Batı'da İslamofobik Temalar Üzerine Bir Araştırma	Yüksek Lisans	Kadın	2019	Felsefe ve Din Bilimleri	Devlet
49	Islamophobia as a Result of the U.S. Policy in the Middle East and Its Representation in Amy Waldman's Post-9/11 Novel The Submission	Yüksek Lisans	Kadın	2019	Amerikan Kültürü ve Edebiyatı	Devlet
50	Nesnellik ve İslamofobi Bağlamında Batı'nın Orta Doğu'ya Yaklaşımının Analizi	Yüksek Lisans	Erkek	2019	Uluslararası İlgiler	Devlet
51	Görünmez Avrupasında İslamofobi ve Yansımaları: Almanya ve Fransa Örneği	Yüksek Lisans	Erkek	2019	Uluslararası İlgiler	Özel
52	Arap Bahanı Sonrası Almanya'nın Mültecilerle Krizine Yaklaşımı ve İslamofobinin Yükselişi	Yüksek Lisans	Kadın	2019	Siyaset Bilimi	Devlet
53	İslamofobinin Dini ve Kültürel Kökenleri	Doktora	Kadın	2019	Felsefe ve Din Bilimleri	Devlet
54	Yeni Muhafazakârlar, Irak Savayı ve İslamofobi	Yüksek Lisans	Erkek	2019	Uluslararası İlgiler	Özel
55	İslam Karşıtı Siyasi Partiler ve Seçmen Profili: Almanya ve Fransa Karşılaştırmalı	Yüksek Lisans	Kadın	2019	Siyaset Bilimi	Devlet
56	Haber Söyleminde İslamofobinin Otelini Yeni Zelanda Örneği	Yüksek Lisans	Erkek	2020	Betimsel ve Medya Bilimleri	Devlet
57	Avrupa'da İslamofobi: Fransa Örneği	Yüksek Lisans	Kadın	2020	Uluslararası İlgiler	Devlet
58	Turizm ve İslamofobi Alanında Bibliyometrik Analiz	Yüksek Lisans	Kadın	2020	Turizm	Devlet
59	Müslüman Dini Kimliğinin İslamofobiyi Etkisi	Yüksek Lisans	Kadın	2020	Felsefe ve Din Bilimleri	Devlet
60	Batı'da Çökkürümlük Söylemi ve Yükselen İslamofobia: Kavramlar, Kuramlar, Pratikler	Yüksek Lisans	Erkek	2020	Sosyoloji	Devlet
61	Amerikan Hollywood Sinemasında İslamofobi: Keskin Nisancı Film Örneği İncelemesi	Yüksek Lisans	Erkek	2020	Betimsel ve Medya Bilimleri	Devlet
62	İslamofobi: New York'taki Müslüman Öğrencilerin İslam Açısından Algıladıkları Sosyal Mesafe ile Müslüman Olmayan Öğrencilerin Hissettikleri Sosyal Mesafenin Karşılaştırılması	Yüksek Lisans	Kadın	2020	Sosyoloji	Devlet
63	Elektirnel Güvenlik Etkisi Perspektifinden Anti-İslamizm ve İslamofobi Çözümlemesi	Yüksek Lisans	Kadın	2020	Uluslararası İlgiler	Devlet